

Internet: dobro, nebo zlo?

JAROSLAV PEREGRIN

Filosofický ústav AV ČR, Praha

„Stejně tak jako nelze moc truhlařit jenom holýma rukama, nejde ani moc myslet jenom holým mozkiem.“

B. Dahlbom a L. Janlert, Počítačová budoucnost¹

„Kyber' znamená kormidlovat. ‚Kyberčlověk‘ je ten, kdo je kormidelníkem svého vlastního života. Kyberčlověk je tedy logicky osoba, fascinovaná navigačními informacemi, obzvláště mapami, nákresy, směrovkami, průvodci a příručkami, které kormidelníkovi usnadňují plavbu životem. Kyberčlověk také bez ustání pátrá po různých teoriích, modelech, paradigmatech, metaforách, obrazech a ikonách, které pomáhají mapovat a pojmenovat skutečnosti, které obývá.“

T. Leary, Chaos a kyberkultura²

„Už teď je situace taková, že Internet je jen pro nejbohatší. ... Ta strašlivá a hnusná nerovnost v majetku – vem ji čert! Ale ta hrůzná nerovnost v možnostech nabytí informace, to je věc, s níž se na začátku počítačového věku nepočítalo, naopak. pěly se ódy na to, jak bude právě teď vzdělanější každé, jen monopoly, jak se teď ukazuje, s tím od začátku kalkulovaly.“

Liu, hrdinka románu E. Bondyho Cybercomics
(daleká budoucnost)³

Znásilnění v Kyberprostoru

Svět obchází strašidlo Internetu. Pro někoho je to strašidlo laškovné (z rodu medvědích Barbuchů), se kterým lze užít tolik zábavy, jako dosud s nikým; pro jiného je to kostlivá příšera, která přichází zhasnout za zešílevší lidskou rasou. Kde je pravda? Je Internet *dobro*, nebo *zlo*?

Začneme příběhem, pravdivým. V článku *Znásilnění v Kyberprostoru aneb Jak zlý klaun, haitský šejdířský duch, dva čarodějové a spousta dalších proměnili*

¹ Citováno podle D. Dennetta, *Druhy myslí*. Přel. J. Peregrin. Bratislava, ARCHA 1997, s. 129.

² Leary, T., *Chaos a kyberkultura*. Přel. A. Neuman. Praha, Maťa & DharmaGaia 1977, s. 116.

³ Bondy, E., *Cybercomics*. Brno, Zvláštní vydání 1997, s. 159.

*databázi ve společenství*⁴ popisuje Julian Dibbell aféru, která rozvířila jeden poklidný internetovský „virtuální svět“. (Ten svět byl, odborně řečeno, MUDem, tedy „světem“, který se „odehrává“ výhradně prostřednictvím textových zpráv; jeho účastníci v něm ovšem získávají „virtuální identitu“, tj. vystupují v něm v roli postav, které si sami vytvoří.⁵) Jakási podivná existence, *zlý klaun*, si obstarala mocnou vúdú loutku, s jejíž pomocí donutila ostatní postavy „mít s ním, i mezi sebou navzájem, pohlavní styk a dělat příšerné brutální věci svým vlastním tělům“. Devirtualizováno: Jeden z účastníků příslušného MUDu, pravděpodobně tak jako většina ostatních účastníků vysokoškolský student, vymyslel program, kterým dokázal „ovládnout“ řídicí program tohoto MUDu, a dokázal tak dělat to, co by normálně dokázat neměl, totiž produkovat zprávy nejen o své vlastní postavě, ale i o postavách jiných; ovládal pak tedy nejen „sebe“, ale i ty druhé. Ve virtuálním světě se tedy odehrál hnusný zločin, připomínající některé hollywoodské horory; na rovině reálného světa ovšem nedošlo k ničemu jinému než k vyprodukování několika textů o jakýchsi vymyšlených figurkách. Účinek tohoto „virtuálního znásilňování“ na jeho oběti, přesněji řečeno na jejich reálněsvětové nositele, však byl traumatizující do míry srovnatelné se znásilněním skutečným. (To potvrdila jedna ze zúčastněných, která prožila i skutečné znásilnění.) Oběti měly pocit, že takový hnusný čin vyžaduje odpovídající trest: ovšem nejhorší trest, který připadá ve virtuálním světě v úvahu, je „vymazání“ příslušné postavy (MUDisté používají slova *toading*, tedy doslova *zropušení*, proměnění v ropuchu); jejímu reálněsvětovému nositeli ale dost dobře nelze zabránit, aby se vzápětí zjevil v rouše jiné postavy. (Nějak ho trestat v reálném světě by bylo problematické: tím, že napsal oplzlé věci o vymyšlených postavách, se nedopustil ani urážky, ani pomluvy, ba možná dokonce ani onoho vykřičeného *sexuálního obtěžování*.)

Domnívám se, že tento „příšerný pravdivý“ příběh nám o Internetu mnohé napovídá. Za prvé, zdá se mi, že jasně vyvrací tvrzení mnohých,⁶ že na Internetu se neodehrává skutečná komunikace a skutečný kontakt mezi lidmi. Z uvedeného příběhu se mi zdá být zřejmé, že kontakt na Internetu je skutečnější, než by si ti, kteří byli jeho protagonisty, byli mysleli, a v tomto případě možná i skutečnější, než by jim bylo milé. Jistě, není to komunikace „běžná“; o to je to ale v jistém smyslu zajímavější, v každém případě pro filosofa. Jiným poz-

⁴ Dibbell, J., How an Evil Clown, a Haitian Trickster Spirit, Two Wizards, and a Cast of Dozens Turned a Database Into a Society. *The Village Voice*, 1993, December 21, s. 36-42; na Internetu k dispozici na adrese:

<http://www.levity.com/julian/bungle.html>.

⁵ MUD je „virtuálním světem“ toho typu, o jakém se píše ve *Filosofickém časopise*, 43, 1995, č. 5, s. 890.

⁶ Viz např. článek M. Čermáka, Internet podle Klause. *Reflex*, 1997, č. 28, s. 16-17.

ruhodným faktem, který nám tato historka vyjevuje, je to, že „fiktivní světy“, které už po tisíce let tak dobře známe z literatury (případně z jiných imaginativních umění), skrze Internet pozoruhodným způsobem ožívají; že už mohou být sdíleny nejen v tom smyslu, že do nich mohou vstoupit různí lidé, ale i v tom, že se tam různí lidé mohou potkávat a prostřednictvím komunikace z nich dělat světy mnohem hodnější toho jména. A to je rozhodně něco, co tu ještě nebylo.

Užitečný, hrozivý, fascinující

Jaký je vlastně Internet? Co nám, lidem, dává a jaké pocity v nás vzbuzuje? Takové otázky samozřejmě nelze snadno zodpovědět; my si zde všimneme alespoň tří jeho mimořádně pozoruhodných rysů.

(i) Internet je *užitečný*; a to užitečný přímo neuvěřitelně, minimálně pro každého, kdo pracuje hlavou či potřebuje ve větší míře informace. Jsou sice tací, kteří o tom pochybují; je ale těžké uvěřit, že by takové pochybnosti mohly být něčím jiným než důsledkem nevědomosti nebo nepochopení. Vezměme si jenom základní situaci člověka řešícího nějaký teoretický problém. Nechce-li takový člověk „objevovat Ameriku“, potřebuje informace o tom, zda už takový problém náhodou někdo někdy nevyřešil, případně zda ho někdo v současné době neřeší, a zároveň se potřebuje pít po nástrojích, které by mu řešení jeho problému usnadnily. Získávání těchto informací „klasickým“ způsobem je obvykle úkol nesmírně obtížný (vyžaduje minimálně dokonale vybavenou knihovnu, přístup k nejnovějším periodikům příslušného oboru, síť kontaktů na důležité lidi po celém světě, a také spousty hodin času a námahy) a většinou přímo nezvládnutelný (z časopisů se o nových výsledcích dozvídáme s velkým zpožděním a kontakty nelze mít všude). Internet tento standardní problém zjednodušuje neuvěřitelným způsobem: prohlédnout příslušná zákoutí *Kyberprostoru* (knihovny, časopisy, „nástěnky“ důležitých lidí a pracovišť), prohledat vše, kde se vyskytují relevantní klíčová slova, je doslova hračkou. (Další věcí je, že se čím dál tím více informací vyskytuje právě jenom na Internetu; proč, o tom níže.) A analogickým způsobem Internet zjednodušuje i nepřehledné množství dalších činností, které musí člověk pracující hlavou vykonávat.⁷

⁷ Představme si například situaci, že někde v novinách najdeme neurčitou zmínku o nějaké organizaci, která poskytuje granty na činnost, kterou se zabýváme. Uvědomme si, co může znamenat a jak dlouho může trvat tuto organizaci „klasickým“ způsobem najít, vyžádat si od ní informace, případně formuláře. Jsou-li informace o této organizaci na Internetu, stává se to úkolem řádově minut.

Pochybnosti o tom, zda je Internet užitečný, jsou tedy těžko pochopitelné. Tak píše-li Václav Klaus, „nečtu-li si doma celá desetiletí v encyklopediích, nebudu asi příliš často využívat Internet“,⁸ je těžké se ubránit – při vší úctě k autorovi – podezření, že prostě nechápe, co to Internet doopravdy je. Zásadní rozdíl mezi Internetem a jakoukoli encyklopedií je totiž v tom, že na něm lze najít informace zcela aktuální, informace, které do žádné knihy, kterou lze koupit v obchodě, nemohou stačit proniknout; že může člověku zprostředkovat prakticky permanentní kontakt s lidmi, s nimiž potřebuje probírat to, co dělá,⁹ atd. (Dalo by se to formulovat i tak, že Internet je, na rozdíl od encyklopedie, živý.¹⁰)

Ony změny v dosažitelnosti informací, které Internet přináší, tedy nesmíme vidět jenom jako kvantitativní – jde zjevně o zcela novou kvalitu. Nejde jenom o to, že se to, co se potřebujeme nebo chceme dozvědět, nyní dozvíme snadněji a rychleji; informace jsou i jiným způsobem tvarovány, jinak provázány, a tím se postupně mění i jejich charakter. Sám proces „dozvídaní se“ se tak stává něčím jiným, než na co jsme byli zvyklí.

(ii) Internet je *hrozivý*; protože ona úžasná akcelerace zpřístupnění informací, o které byla právě řeč, hrozí zvratem kvantity i v nějakou dosud neznámou a možná nebezpečnou kvalitu.¹¹ Je proto Internet pro lidstvo skutečným hazardem, do kterého by bylo lépe se nepouštět?

Domnívám se, že nikoli (a navíc, ať už ano či ne, tento vývoj lze stěží zvrátit). Různé druhy hrozeb a těžko předvídatelných účinků, které jsou s Internetem spojeny, jistě nelze podceňovat; avšak ani přeceňovat. Vezměme si například

⁸ Klaus, V., Chybějí nám informace, nebo argumenty? *Lidové noviny*, roč. X, č. 80 z 5. 4. 1997, s. 9.

⁹ Internetovská elektronická pošta, která tyto kontakty zprostředkovává, bývá někdy také dost nepochopitelně kritizována. (M. Čermák /Internet podle Klause, c.d./ například cituje Ivana Straku v *Softwarových novinách*: „E-mail poskytuje něco jako značně zpožděnou zpětnou vazbu, jakou poskytuje lahvová pošta, kdy trosečník či opuštěnec na ostrově hází do vody flašky se vzkazy s tím, že je někdo někdy najde.“ Vzhledem k tomu, že každý elektronický dopis má, stejně tak jako každý neelektronický, nutně svého adresáta, je autorovo přirovnání zcela zcestné. (Pokud samozřejmě pošlu dopis někam „do neznáma“, na nějakou „veřejnou“ adresu, nemohu se divit, že nevím, zda mi někdo odpoví.) Ve skutečnosti však e-mail poskytuje pozoruhodné spojení výhod telefonického („on-linového“) a poštovního („off-linového“) kontaktu. Jde v podstatě o poštu, která je téměř tak rychlá jako telefon, takže člověku umožňuje reagovat prakticky okamžitě, avšak *nenuť* ho k tomu.

¹⁰ *Užitečný* samozřejmě neznámá *dobrý*; a to, že je Internet užitečný, samozřejmě zdaleka neznámá, že by jím musel být každý rozumný člověk nadšen. Avšak nad některými námitkami, které jsou proti počítačům a Internetu uváděny, zůstává rozum stát. Tak Michal Ajvaz (*Literární noviny*, č. 31, 6. 8. 1997, s. 9) ve svém kritickém komentáři k textu „proroka kyberkultury“ Timothy Learyho píše: „Nám se zdá, že právě určitá definitivnost, kterou vyznačuje znak zanechaný páčkou psacího stroje na papíře, vytváří zvláštní prostor svobody. ... A na druhé straně, nedostatek odporu, který počítač klade, ehkost, s níž na obrazovce vyvstávají a zase mizí světelné znaky ... může paradoxně vyústit v omezení svobody.“ Přijmeme-li jeho logiku, neubráníme se otázce, proč v „omezení svobody“ neustí už i psací stroj (jím se přece píše o mnoho „lehčeji“ než perem, neřku-li dlátem) – je snad „neomezeně svobodný“ jen ten, kdo své texty tesá do kamene?

¹¹ „Při rozvoji informačních technologií může být dosud nevidaná koncentrace, propojení a dostupnost informací skutečným nebezpečím.“ – L. Ptáček, Zrození umělého boha. *Literární noviny*, č. 10, 12. 3. 1997, s. 1.

rozšířený názor, že na Internetu je možné najít spoustu věcí, které mohou v nepovolaných rukou páchat škodu. Tento názor je nade vše pochybnost pravdivý: na Internetu lze nalézt návody na výrobu bomb i počítačových virů, teroristické manifesty i pornografii, je tam možné narazit na lidi, kteří rozdávají kradený počítačový software či inzerují jiné nekalým způsobem získané zboží. K tomu je ovšem třeba připomenout, že je tam samozřejmě i nepřeberně věcí, které mohou v povolaných rukou být nanejvýš prospěšné; a spektrum informací dosažitelných na Internetu se vcelku neliší od spektra informací dosažitelných jinak. Na Internetu se samozřejmě najdou lidé, kteří zveřejňují špatnosti – tak jako se najdou mezi těmi, kdo používají k šíření informací klasičtější prostředky, jako je tiskařský lis, či jenom svá ústa.

Přitom je třeba mít na paměti, že volnost šíření informací je tím, na co západní kultura, ke které se my teď tak vehementně hlásíme, vsadila; a Internet není ničím jiným než přirozeným vyústěním historického informačně-demokratického vývoje. Krátce řečeno, pro nás (a říkám-li „nás“, myslím tím nyní „nás, liberální demokraty“) je *cenzura* něčím, s čím se smiřujeme jenom výjimečně (a to ještě se zaťatými zuby); a dobře víme proč. Zakazovat šíření informací, nebo ho nějakým drastickým způsobem omezovat, by znamenalo zcela popřít principy, o které se opíráme. (Nemluvě o tom, že by to bylo jako zakazovat třeba automobilismus: i automobilismus jistě lidstvo ohrožuje, avšak je natolik přirozeným vyústěním historického vývoje spějícího k větší a větší mobilitě, že s tím lze stěží něco dělat.) Není samozřejmě zcela vyloučeno, že nás vývoj jednou donutí tyto principy opustit, nezdá se však, že by k tomu prozatím existovaly dosti pádné důvody.

To vše ovšem neznamená, že Internet nemůže nebo nemá být regulován v tom smyslu, aby se zajistilo dodržování zákonů a práv lidí. Podvod, pomluva či pornografie jsou podvodem, pomluvou či pornografií, ať se odehrávají na Internetu nebo jinde. A je třeba zdůraznit, že Internet *není* (v rozporu s tím, co se má obvykle za to) v tomto smyslu nijak nezvladatelný. Šíření informací po Internetu je sice efektivnější, ale v žádném případě méně kontrolovatelné než šíření jiné. Šíření informací se na Internetu děje v zásadě dvěma základními způsoby: buď se dá někde něco „vyvěsit“, tj. veřejně zpřístupnit (prostřednictvím WWW), nebo se dá někomu něco poslat (prostřednictvím e-mailu). „Vyvěšování“ se přitom na Internetu dá kontrolovat mnohem lépe než vyvěšování v reálném světě: na váš skutečný dům vám někdo v noci může něco vyvěsit a potom utéci, na disk vašeho počítače, pokud to vysloveně nedovolíte nebo nejste příliš neopatrní, nikoli. Každý text ve WWW má jednoznačnou adresu; a z ní se dá snadno určit, kdo je zodpovědný za prostor, ve kterém tento text je. Pokud jde o e-mail, s tím je to jako s normální poštou: v principu by se kontro-

lovat dal, ale je tu něco jako listovní tajemství. A je také třeba mít na paměti, že vyvěsí-li někdo na Internetu informaci jak například vykrást nějakou banku, či zveřejní-li tam třeba dětskou pornografii, je primární problém v činu toho člověka, ne v Internetu. (Odsoudil by někdo Gutenberga za to, že zločinné informace se knihtiskem mohou šířit mnohem účinněji než ústním podáním?)

(iii) Internet je *fascinující*; vnucuje se dokonce staré české slovo *uhrančivý*. To je na první pohled patrné například ze sporů, které mezi sebou vedou jeho zastánci a odpůrci: je těžké přehlédnout, že obhájci Internetu, jsou-li napadeni, mnohdy svým rozhořčením připomínají děti, kterým se někdo pokouší rozšlápnout jejich oblíbenou hračku.

To vede často k tomu, že se nadšení Internetem klade na roveň něčemu takovému, jako je závislost na hracích automatech. Vidíte, mrkají po sobě spiklenecky jeho odpůrci, kdo si s ním začne, *ztrácí soudnost*, je to jako *droga*! To je ale poněkud krátké spojení. To, že je někdo něčím nadšen tak, že se mu to stane bezmála smyslem života, a že to pak také vehementně a třeba i zaujatě hájí, přece ještě samo o sobě neznámá, že je toto něco špatné. Schopnost takto se lidí zmocňovat přece nemají jenom drogy či hrací automaty, ale i umění, sport či užitečná práce. Mám pocit, že otázce, v čem spočívá schopnost Internetu lidi takto fascinovat, se věnuje nemístně malá pozornost. (Odpovědi na ni ale už byly nabídnuty nejrůznější – od oněch „drogově-závislostních“ až k těm, které tvrdí, že teprve prostřednictvím Internetu dochází lidský mozek ke svému přirozenému, a tudíž zdravě uspokojujícímu využití.)

Nehovoříme ovšem o *patologické závislosti*, která závislému nějakým způsobem skutečně škodí – ta samozřejmě může vzniknout i u těch nejušlechtilejších věcí, a ani Internet jistě není výjimkou. I tady je však třeba nesoudit ukvapeně. Má se například za to, že Internet (a obecněji počítače vůbec) snižuje schopnost lidí normálně komunikovat. To však může znamenat různé věci, podle toho, jak interpretujeme slovo „normálně“: můžeme ho totiž chápat nejenom ve smyslu, „tak, jak to člověk potřebuje, aby mohl být zdravý a šťasten“, ale také ve smyslu, „tak, jak jsme zvyklí“ – a snižovat schopnost komunikovat „normálně“ v onom *druhém* slova smyslu ještě nemusí být nic špatného.

Internet a kultura; zrušení linearity

Objevují se i názory, že Internet je dalším triumfem konzumní kultury. Tento závěr obvykle vychází z poněkud problematické představy, že Internet je jakousi televizí, jenom s nesrovnatelně větším počtem programů, než jaký může nabídnout

nout televize klasická.¹² I tak se na Internet dívat lze, stěží to ale vystihuje jeho skutečnou podstatu. Internet (a tady jde především o WWW) totiž umožňuje překonat jednu z věcí, které činí moderní média – tisk, rozhlas, televizi – tak problematickými: totiž to, že informace, které nás zajímají, pro nás nejsou dosažitelné jinak, než různým způsobem zprostředkované a přefiltrované (a případně obalené a prošpikované spoustou dalších informací, které nás mají nějak ovlivnit). WWW je v principu zařízena tak, že pro konkrétní informaci si člověk musí sám dojít. Dnes už si sice lze i prostě nechat posílat nějaké internetovské noviny a ty si číst; primární je ale jiná důležitá možnost, totiž chodit si pro informace přímo k jejich zdrojům. Chci-li vědět třeba něco o konfliktu Greenpeace s nějakou vládou, mohu si najít WWW stránku Greenpeace, stránku s oficiálními informacemi vlády příslušné země, a mohu si samozřejmě najít i reportáže či názory těch světových agentur či jednotlivců, o které stojím a kterým důvěřuji. Chci-li vědět, co to objevili vědci na nějaké univerzitě, nejsem odkázán na to, co o té věci napíše nějaký reportér, který třeba moc nechápe, o co jde; mohu se po WWW vypravit přímo na inkriminovanou univerzitu. Je-li v dnešním informačně přehuštěném světě *věrohodnost* informace do velké míry záležitostí toho, zda tato informace vzešla z konfrontace různých hledisek, pak Internet dovoluje získávat informace věrohodné právě v tomto smyslu; a člověka k tomu přímo vede.

Zkrátka a dobře, Internet nabízí nezvladatelné množství informací téměř o všem a přímo vybízí k tomu, aby byl využíván „nekonzumně“: je třeba se jím aktivně probírat, volit, vybírat si. Přitom je třeba si uvědomit, že Internet je skrzskrz „demokratickou“ záležitostí; není to organizace, kterou by někdo řídil a rozhodoval, co a jak na ní bude. Proto má naději se stát spíše negací „pasivního konzumu“ než jeho vyvrcholením.

Jinou formou vidění Internetu jako záležitosti triumfu konzumu nad kulturou je názor zastávaný, jak se zdá, mnoha intelektuály, že Internet likviduje literaturu. Avšak nářky nad tím, jak elektronická média likvidují klasické knihy, jsou poněkud těžko pochopitelné – knihu přece nedělá knihou to, že je vytištěna na papíře! Hmatové počítky doprovázející listování v knihách jsou jistě příjemné, nejsou ale přece hlavním důvodem toho, proč si knih tak vážíme!¹³

¹² Opět Václav Klaus: „Nemohu se připojit k těm, kdo vidí v Internetu, v satelitních televizích, v teletextech, v celulárních telefonech a v dalších podobných vynálezech novou éru lidstva, nový lepší svět. ... Spíše souhlasím s těmi sociology, kteří říkají, že televize (a počítače všeho druhu) náš život a volný čas privatizuje, že přispívá k atomizaci lidské společnosti a že se díky tomu náš sociální kapitál zmenšuje, a nikoli zvětšuje.“ Klaus, V., *Chybějí nám informace, nebo argumenty?*, c.d.

¹³ Nedávno se kdosi v novinách pochvalně zmiňoval o tom, že někteří výrobci počítačových kompaktních disků své disky vkládají do kazet, které mají tvar knih a dají se vystavit v knihovně. Avšak je něco takového smysluplnější než chtít po výrobcích automobilů, aby je dělali ve tvaru koní?

(Vzpomeňme na disidenty z Bradburyho *451 stupňů Fahrenheita*, kteří se snaží *zachraňovat* likvidované knihy tak, že se je učí nazpaměť.)

Internet ve skutečnosti znamená obrovskou *akceleraci* šíření knih – doba, kdy budou v elektronické podobě dosažitelné všechny, které jsou dosažitelné na papíře, zřejmě není daleko. (Problém je samozřejmě především s autorskými právy.) Elektronické knihy samozřejmě můžeme dostat i na papír; ale máme i další možnosti, o kterých se nám u papírových knih vůbec nesnilo, například srovnávání různojazyčných verzí, prohledávání, odkazy na reálie atd.¹⁴

Je ovšem pravda, že v *jistém smyslu* Internet klasické knihy ohrožuje – totiž tím, že skýtá možnosti „sebezhooubného“ završení toho trendu, který je v moderní literatuře nezaměnitelně patrný. Když James Joyce či Marcel Proust odmítli knihu jako produkci lineárního děje a rozpustili ho do nelineárního proudu vědomí, bylo to všechno jenom kvazi – nemohli se samozřejmě skutečně osvobodit od toho, aby knihy psali lineárně od začátku do konce; s Internetem a WWW je ovšem všechno jinak. Nedá nový Faulkner či nový Tolkien přednost tomu, aby svůj nový Yoknapatawpshský kraj či svou novou Středozem realizovali jako internetovský hypertext? (Či dokonce jako nějaké hyper-něco, pro co ještě nemáme jméno?) A nedají-li tomu přednost oni, pak to jistě udělá příští Julio Cortázar – namísto toho, aby hypertext jenom simuloval tím, že bude čtenáři nabízet různé posloupnosti čtení kapitol své knihy a zároveň ho důtklivě varovat před domněnkou, že jenom jedna z nich je „ta pravá“ (viz Cortázarova kniha *Nebe, peklo, ráj* z roku 1965). Internet totiž poprvé v historii lidské komunikace *důsledně ruší linearitu*. Není to žádná posloupnost, ani na povrchu, ani nikde uvnitř, je to síť, do které lze vstoupit z kterékoli strany a procházet jí nespočetnými cestami. Hypertextové knihy *jsou* cortázarovskými propleteními, nejenom jejich imitacemi. Navíc skýtají možnosti propojování literatury, výtvarného umění, hudby i dosud ještě těžko pojmenovatelných specificky kybernetických modů slovesnosti či obraznosti. Zdá se tedy, že jestliže Internet zruší literaturu, pak nanejvýše v tom smyslu, v jakém malířská avantgarda na konci minulého století a na počátku toho našeho zrušila realistickou malbu.

Internet a zeměkoule; přirozený výběr informací

Podobnou apokalyptickou představou, která souvisí s viděním Internetu jako likvidace „hodnotné“ kultury, je představa Internetu jako triumfu anti-ekologické, technokraticky zblbělé společnosti.

¹⁴ Viz například antické texty v rámci projektu Perseus – <http://www.perseus.tufts.edu>.

Abychom naznačili její problematičnost, učinme nejprve jen zcela přízemní úvahu: uvažme množství papíru, které se díky Internetu ušetří. Předpokládejme, že by každý občan zeměkoule popsal jeden list papíru měsíčně. To je nějakých sto miliard listů papíru ročně: představme si, kolik stromů to znamená. A uvědomme si, kolik listů papíru spotřebuje za měsíc třeba jediný okresní úřad v naší zemi; kolik papíru se každý den spotřebuje na noviny atd. Přitom drtivá většina takto popsaného papíru se spotřebuje na to, aby se někomu sdělila nějaká informace, pak se tento papír prostě vyhazuje; a mohl by být docela dobře ušetřen tak, že by se příslušné informace předávaly prostřednictvím nekonečněkrát mazatelných elektronických nosičů.

Obecněji: jak trefně poznamenal George Miller, člověka je třeba charakterizovat už ani ne tak jako masožravce, ale jako *informožravce*. Dostáváme se do situace, kdy počet informací, který je lidmi produkován, jednak daleko převyšuje počet těch informací, které mohou být lidmi konzumovány, a jednak svými nároky na materiální nosiče (papír ap.) přesahuje možnosti naší planety. Z toho vyplývá nutnost nějaké regulace – ale vytvořit nějaký ústřední úřad, který bude rozhodovat o tom, která informace si zaslouží být vyvedena na papír (plátno, videokazetu ap.) a která nikoli, by zase odporovalo naší liberální podstatě. Internet tuto situaci řeší tak, že vytváří prostor pro určitou samoregulaci: poskytuje prostor, ve kterém mohou informace v jistém smyslu „proto-existovat“ a být povolávány do „skutečné existence“ pouze tehdy, jsou-li sledovány žádoucími. To znamená, že tyto informace existují „virtuálně“, tj. odděleně od materiálního nosiče (to samozřejmě není pravda doslova, ale jejich materiální nosiče jsou čím dál tím zanedbatelnější), a mohou tak být potenciálně dostupné a aktivovatelné (tj. zobrazitelné na monitoru, vytisknutelné na papír ap.) podle faktické potřeby.

Můžeme to vidět také tak, že Internet poskytuje prostředí pro přirozený výběr informací, analogický přirozenému výběru organismů v reálném prostoru naší Země. Prostředí drsné přírody, které nechává v případě živých organismů přežít jen ty nejschopnější, je tady nahrazováno lidmi a jejich názory: jsou to konzumenti informací, kdo demokraticky rozhoduje o tom, které informace přežívají (tj. šíří se, případně dostávají i „klasické“ materiální nosiče).

A virtualizace informací se může projevit např. dalším dramatickým snížením materiálních potřeb lidstva i nepřímo. Obrovskou spoustu zboží je třeba vyrobit, aby ji bylo možné vůbec někomu *nabídnout* – to znamená v podstatě opět pouze pro účely *informování*; přitom nabídnout ještě zdaleka neznamená také *poskytnout*, a tudíž *zůžítkovat*; mnoho z toho, co se takto vyrobí, je vyráběno naprosto zbytečně. Kdyby bylo možné nabízet zboží virtuálně (uvědomme si, že multimediální možnosti Internetu nám brzy dovolí si virtuální věci prohlížet ze

všech stran, osahávat je atd.), bylo by alespoň některé zboží možno vyrábět až tehdy, když to je opravdu potřeba, když o ně někdo projeví zájem.

Ani dobro, ani zlo; docela jistě však naše budoucnost

Internet tedy samozřejmě není ani dobro, ani zlo. Je tomu tak nejenom proto, že má, tak jako každá faktická věc, dobré i špatné stránky – ale především proto, že je to něco, co se před námi na cestě, kterou jsme se my, lidé (či alespoň my, kteří vyznáváme „západní“ liberálně demokratické hodnoty) vydali, v této fázi objevuje *zcela přirozeně*, a v podstatě *nutně*. A má smysl se ptát, zda bylo třeba vyhynutí dinosaurů *dobrem*, nebo *zlem*?

Říci, že Internet je přirozeným důsledkem toho směru vývoje, který lidstvo nabralo, ovšem neznamena říci, že to není nic převratného. Myslím, že není moc přehnané, když se řekne, že znamená ve vývoji lidstva podobný bod přelomu, jakým bylo objevení se řeči, zformování písma či vynález knihtisku. Znamená totiž, podobně jako tyto změny, zásadní proměnu struktury mezilidské komunikace, topologie lidské společnosti a v konečném důsledku i ustrojení lidského ducha. A tak jako každá jiná změna tohoto druhu i ona vyvolává spor mezi těmi, kdo vítají nové věci a snaží se je vždy vidět z lepší stránky, a těmi, kdo se jich obávají a lpějí na tom, co bylo.

Nelze samozřejmě vyloučit, že právě tato změna přinese důkaz, ve formě *reductio ad absurdum*, nesprávnosti našeho liberálního a „informožraveckého“ směřování. Nelze vyloučit, že chybnost oné karty, na kterou jsme vsadili, se projeví až teď, když se informace zbavují veškerých okovů (a nemusí to mít jenom podobu známou z románů takových autorů, jako je William Gibson; kdy se nějaká umělá inteligence postaví proti té přirozené). Avšak indicie, že by takové nebezpečí obecně hrozilo, se (zatím) nezdají být přesvědčivé.¹⁵

¹⁵ Živé vykreslení optimistických vizí počítačové budoucnosti je možné najít třeba v Learyho esejích (*Chaos a kyberkultura*, c.d.); neméně živé vykreslení vize pesimistické nabízí například Bondyho román (*Cybercomics*, c.d.).

SUMMARY

Internet: Good or Evil?

The phenomenon of Internet seems to be hailed by many people as bringing about new and better future for the human race while condemned by many others as the final stage of human madness. Where is the truth: is the Internet good, or evil? The paper tries to answer this question by discussing the basic characteristic features of Internet (and the whole "cyberculture" it brings about), trying thereby to disclose its real nature and dispatch with unwarranted prejudices. As the upshot, it refuses to answer the original question for it finds it ill-conceived: Internet (or whatever is going to develop out of it) is neither good, nor evil, it is simply the necessary next stage of the path which we humans (or at least we liberal democrats) have deliberately chosen. It is not excluded that our choice may prove itself wrong, but nothing so far shows so.

ZUSAMMENFASSUNG

Internet: das Gute oder das Böse?

Das Phänomen des Internetes scheint sowohl gefeiert, als auch verdammt zu sein: gefeiert von manchen als etwas, was eine neue Zukunft für die menschliche Rasse bringt, und verdammt von anderen als ein endlicher Akt des menschlichen Wahnsinnes. Wo ist die Wahrheit: ist Internet das Gute oder das Böse? Der Aufsatz sucht eine Antwort auf diese Frage, einer Frage, erörtert die charakteristischen Züge des Internetes (und der ganzen „Kyberkultur“, deren Träger das Internet ist), um dadurch seine wirkliche Natur zu enthüllen und unbegründete Vorurteile abzuschaffen. Das Resultat ist eine Zurückweisung der Frage als einer Frage, die falsch gestellt ist: Internet (oder was auch immer man daraus entwickeln könnte) ist weder das Gute, noch das Böse, es ist einfach ein notwendiger folgender Akt des Weges, den wir Menschen (mindestens wir liberale Demokraten) aus unserem eigenen Willen gewählt haben. Es ist nicht ausgeschlossen, daß die Wahl sich noch als falsch erweisen könnte, die bisherigen Indizien sind aber nicht überzeugend.